

บทที่ ๒

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในจักษุวัตติสูตร

ในบทนี้กล่าวถึงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสังคมมนุษย์ในจักษุวัตติสูตรมีสิ่งที่จะต้องกล่าวถึงตามลำดับอยู่ ๕ ประเด็นคือ

- ๑.สาระสำคัญของจักษุวัตติสูตร
 - ๒.สภาพสังคมมนุษย์ในจักษุวัตติสูตร
 - ๓.พฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านเจริญ
 - ๔.พฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านเสื่อม
 - ๕.สรุป วิกฤตศีลธรรมข้อที่มีความคล้ายกันตามลำดับ
- จะกล่าวไปตามลำดับ

ในปัจจุบันมีการศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในหลายด้าน สำหรับสังคมไทยผู้คนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธจะมีความเชื่อว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว ไม่ว่าใจสั่งอย่างไร ร่างกายจะทำตามนั้น ดังนั้นการกระทำที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมจึงมาจากใจอีกทีหนึ่งและมีการสั่งสอนกันทั่วไปว่า ความต้องการภายในใจบางอย่างไม่ควรแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมเช่น การด่าทอ และการทำร้ายผู้อื่น และเรียกสิ่งนี้ว่าจริยธรรมคือหลักที่ควรประพฤติ จึงเกิดมีการนิยามว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมหมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ำเนื้อ ความคิด และความรู้สึก เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า^๑ ในธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ,ศีลธรรม,กฎศีลธรรม^๒ คำที่คล้ายกับจริยธรรมคือศีลธรรมและจรรยาธรรม จรรยาธรรมในทัศนะตะวันตกมาจากภาษาลาติน

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๘๑.

ว่า “moralitas” ที่แปลว่า “กิริยา, ลักษณะ และการปฏิบัติอันเหมาะสม” (manner, character, proper behavior)^๓ มีความหมายที่สำคัญอยู่สามประการคือ

ประการแรกหมายถึงกฎการปฏิบัติ (code of conduct) หรือความเชื่อซึ่งถือเป็นหลักวัดความถูกและผิด “จริยธรรม” เป็นสิ่งที่ไม่เป็นกลางที่ขึ้นอยู่กับทำให้คำจำกัดความของสังคมหลักปรัชญา หลักศาสนา หรือ ทศนคติของแต่ละบุคคล ฉะนั้นกฎการปฏิบัติจึงเปลี่ยนไปตามกาลเวลาหรือกฎการปฏิบัติที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องในสมัยหนึ่งอาจจะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติในสมัยต่อมา หรือมาตรฐานของกฎการปฏิบัติอันเหมาะสมของสังคมหนึ่งอาจจะไม่เป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติในอีกสังคมหนึ่งเป็นต้น

ประการที่สองในความหมายอย่างกว้าง จรรยาธรรมหมายถึงกฎความเชื่อและหลักปฏิบัติอันเป็นอุดมคติ เช่นในปรัชญาที่ว่า “การฆาตกรรมเป็นการผิดจริยธรรม” ซึ่งในความหมายในข้อแรกอาจจะไม่เห็นว่าเป็นสิ่งผิดด้วยเหตุผลบางประการก็เป็นได้แต่ก็อาจจะบ่งว่าไม่ควรจะใช้เป็นกฎการปฏิบัติเพราะเป็นความเชื่อโดยทั่วไป กรณีที่ว่านี้เรียกว่าจริยธรรมเคลือบแคลง (moral skepticism)

ประการที่สาม “จรรยาธรรม” มีความหมายพ้องกับคำว่าปรัชญาจริยธรรม (Ethics) ปรัชญาจริยธรรมเป็นการศึกษาของระบบปรัชญาที่เกี่ยวกับจริยธรรม ปรัชญาจริยธรรมแสวงหาคำตอบของปัญหาต่างๆ เช่นการกระทำเช่นใดจึงจะทำให้เกิดผลทางจริยธรรมในสถานการณ์ที่ระบุ (applied ethics), คุณค่าของจริยธรรมวัดกันได้อย่างไร (normative ethics), ผู้มีจริยธรรมปฏิบัติตามกฎใด (descriptive ethics), พื้นฐานของปรัชญาจริยธรรมหรือจริยธรรมคืออะไรและรวมทั้งปัญหาที่ว่ามีจุดประสงค์ที่เป็นกลางหรือไม่ (meta-ethics) และ ปรัชญาจริยธรรมและจริยธรรมวิวัฒนาการขึ้นได้อย่างไรและธรรมชาติของสองสิ่งนี้คืออะไร (moral psychology)^๔ เมื่อทราบความหมายของคำว่า “จริยธรรม” แล้ว ก็ควรรู้สาระสำคัญของจกักวัตติสูตร

^๓ วิกิพีเดียไทย สารานุกรมเสรี. **จรรยาธรรม**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

<http://th.wikipedia.org/wiki> (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕).

^๔ อ้างแล้ว.

๒.๑ สารสำคัญของจกกวัดติสฺสตร

จกกวัดติสฺสตร เป็นพระสูตรขนาดยาว อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ในขณะที่กำลังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน พระอุบาลีเป็นผู้วิสันนาพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้วิสันนาพระสูตร ในที่นั้น พระอานนท์กล่าวว่า ท่านได้ฟังมาอย่างนี้ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่เมืองมาตุลาในแคว้นมคธ ได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้^๕ และพระองค์ได้ตรัสให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ และการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เท่ากับพึ่งตนและพึ่งธรรมไปพร้อมกัน นี่จึงเป็นที่มาของจกกวัดติสฺสตร พระพุทธองค์แสดงจกกวัดติสฺสตรที่เมืองมาตุลาในแคว้นมคธ

อรรถกถาจกกวัดติสฺสตรให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ตอนใกล้รุ่งพระพุทธองค์ตรวจดูหมู่สัตว์ทรงเห็นว่า ชาวเมืองมาตุลาจะได้ประโยชน์จากฟังธรรม กษัตริย์เมืองมาตุลาได้ถวายมहाทาน เสร็จกิจแล้วทรงดำริว่าสถานที่คับแคบไม่เหมาะจะแสดงธรรม จึงเสด็จออกนอกตัวเมืองประทับนั่งใต้ดวงไม้มาตุละต้นหนึ่งที่มีบริเวณกว้างขวาง เหมาะสม พระสงฆ์นั่งซ้ายขวาและด้านหลังของพระพุทธองค์ เทวดายืนในอากาศประชาชนชาวมาตุลาก็นั่งตรงหน้าของพระพุทธองค์นั้นเอง^๖

รูปแบบของจกกวัดติสฺสตรเป็นบรรยายโวหารแบบสาธกนิทานทั้งเรื่องอดีตและอนาคต เพราะมีทั้งนิทานคติโบราณ คือ เรื่องพระเจ้าทัฬหะนิมิและเรื่องราวในอนาคตคือเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย

เมื่ออ่านโดยละเอียดและตั้งใจสังเกตผู้วิจัยพบว่า จุดหรือเหตุผลที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องสังคมยุคเจริญแล้วเสื่อมลงและกลับเจริญได้อีกครั้งหลังจากตรัสสติปัฏฐาน ๔ นั้นมีเหตุที่เชื่อมโยงกัน คือ เมื่อภิกษุเจริญสติปัฏฐาน ๔ อยู่ได้ชื่อว่าอยู่ในโคจรหรือวิสัยของปิศาจจึงจักไม่เสื่อม ถ้าไม่เจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็เสื่อมจากสิ่งที่ควรสืบต่อจากปิศาจคือเสื่อมจากธรรมที่ปิศาจมีอยู่ ปิศาจย่อมหมายถึงพระพุทธองค์นั่นเอง จึงได้ตรัสเล่าถึงสังคมหนึ่งที่ตีพร้อมสมบุรณ์แบบ แต่สังคมที่ดีพร้อมอย่างนั้นต้องเสื่อมลงเพราะการไม่ดำเนินตามรอยพ่อ ในสมัยพอมีลักษณะดังนี้ว่า มี

^๕ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๐/๔๙, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๐/๕๙-๖๐.

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.อ.(บาลี) ๓/๘๐/๒๙-๓๐.

พระราชจักรพรรดิพระนามว่า ทัฬหเนมิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมี
มหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ

๑.จักรแก้ว

๒.ช้างแก้ว

๓.ม้าแก้ว

๔.แก้วมณี

๕.นางแก้ว

๖.คฤหบดีแก้ว

๗.ปริณายกแก้ว^๗

จักรแก้วซึ่งผู้วิจัยตีความว่าหมายถึงความชอบธรรมในการปกครองเป็นเงื่อนไขหลักให้
เกิดการปกครองที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบ ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ

๑.เพราะเมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่อันหมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสม ใน
เวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใดแต่เมื่ออายุล่วงถึงวัยชราก็ถึงเวลาลงจากตำแหน่ง
นักปกครอง

๒.เพราะจักรแก้วเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยิบนั่นให้กันได้ พระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์ต้อง
บำเพ็ญความดีจนเกิดมีจักรแก้วเฉพาะพระองค์ สิ่งทีก่อให้เกิดจักรแก้วปรากฏแก่ผู้นั้นคือ การรักษาศีล
อุโบสถและการบำเพ็ญจักกวัตติวัตร ๕ ประการครบถ้วน

ส่วนแก้วอีก ๖ ประการเป็นเพียงบริวารของจักรแก้ว เมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่อัน
หมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใดแต่
เมื่ออายุล่วงถึงวัยชราก็ถึงเวลาลงจากตำแหน่งนักปกครอง พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นบิดาก็บวชเป็น
พระฤาษี ได้แนะนำให้ราชโอรสปฏิบัติดีเหมือนตนจนราชโอรสมีจักรแก้วเหมือนบิดา เป็นอย่างนี้

^๗ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๑/๔๙-๕๐, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๑/๖๐.

มา ๗ พระองค์ แต่มาปฏิบัติผิดในสมัยของพระราชองค์ที่ ๘ ไม่ปรึกษาพ่อที่เป็นพระฤาษี ปกครองโดยไร้จักรแก้ว และฟังคำสอนของคนโง่ลั้ตัวที่แนะนำเฉพาะสิ่งที่พวกตนได้รับผลดี หรือ เฉพาะที่เกี่ยวกับตนและพวกตน ทอดทิ้งชาวเมืองให้ยากจน เพราะไม่แบ่งปันทรัพย์ให้ทั่วถึง จึงเกิด มีการลักขโมยเกิดขึ้นในสังคมและความเสื่อมอย่างอื่นก็ตามมาเป็นห่วงโซ่แห่งวงจรของความเสื่อม การไม่ปรึกษาพ่อ ไม่บำเพ็ญจักกวัตติวัตร ๑๒ ปกครองตามใจตนเองจึงเกิดความเสื่อมอันส่งผลกระทบต่อกับโลกใบนี้ต่อเนื่องไปตามลำดับจนมนุษย์ในโลกอายุสั้นลง และทรัพยากรธรรมชาติก็เสื่อมลง จักกวัตติวัตรเมื่อรวมโดยย่อมี ๕ ประการคือ ธรรมาธิปไตย ธรรมการักษา ธรรมการนิเสธนา ธรรมานุปทาน และบริปูจจา แต่เมื่อขยายความในข้อ ๒ คือธรรมการักษาออกเป็น ๗ ประการจะได้ จักกวัตติวัตรถึง ๑๒ ประการคือ

๑. พ่อจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรมทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

๒. จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน/ ในหมู่พล/ ในพวก กษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์/ ในพวกพราหมณ์และคฤหบดี/ ในชาวนิคมและชาวชนบททั้งหลาย/ ในพวก สมณพราหมณ์/ ในเหล่าเนื้อและนก/ ส่วนที่ขยายให้เป็น ๑๒ ประการ อยู่ในข้อ ๒ นี้เอง

๓. การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้นของพ่อเลย

๔. บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของพ่อ ไม่มีทรัพย์ พ่อพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้น ด้วย

๕. สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแว่นแคว้นของพ่อ งดเว้นจากความเมาและความ ประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ผีกลตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้ เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันควร แล้วถามว่า ท่านขอรับ กุศล อกุศลคือ อะไร กรรมมีโทษ กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอัน ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้า กระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน พ่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้น แล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้นประพฤตินี้แล คือจักกวัตติ วัตรอันประเสริฐนั้น^๔

สามารถเปรียบเทียบได้ว่า การปกครองภายนอกใช้จักกวัตติวัตร ส่วนปกครองภายในใช้ สติปัฏฐาน จักกวัตติวัตร ๕ ประการจึงสำคัญเหมือนสติปัฏฐาน ๔ เหมือนกับพระพุทธองค์

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๔/๕๑-๕๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๔/๖๒-๖๓.

เปรียบเทียบให้เห็นชัดว่าการที่พระภิกษุไม่เจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็จะมีผลกระทบเป็นความเสื่อม ต่อเนื่องยาวนาน กว่าที่จะกลับมาสำนึกได้แล้วกลับมาเจริญสติปัฏฐาน ๔ อีกครั้ง และการเจริญสติปัฏฐานทำให้มีตนเป็นที่พึ่ง และมีธรรมเป็นที่พึ่งไปพร้อมกัน จึงสรุปได้ว่า เงื่อนไขในการเล่นิทาน โบราณประกอบคือให้อยู่ในโคจรและวิสัยของบิดา คือ ให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตามพระพุทธองค์ เพื่อจะไม่เสื่อมทั้งตนและธรรม และการเจริญจักกวัตติวัตร ๕ ประการของนักปกครองก็เป็นการพึ่ง ตนและพึ่งธรรมไปพร้อมกันเหมือนการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ของพระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเป็นพระอรหันต์ และความเป็นพระอรหันต์ในภายในนั้นจักไม่กลับเสื่อมได้อีก ต่างจากการปกครองภายนอกที่ขึ้นอยู่กับบุคคลที่เป็นปุถุชนมีกิเลสห่อหุ้ม แม้ไม่เสื่อมในรุ่นพ่อ แต่ก็ไปเสื่อมในรุ่นลูก การทำความดีตามรอยพ่อจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้เห็นชัดว่า ปกครองภายนอกพึงใช้จักกวัตติวัตร ๕ ประการ ปกครองภายในพึงใช้สติปัฏฐาน ๔ นั่นเอง

ว่าโดยเนื้อหาของจักกวัตติสูตร พระพุทธองค์สอนให้ภิกษุมีที่พึ่งตนและพึ่งธรรม คือ สติปัฏฐาน ๔ ตรัสเล่าถึงผู้นำทางการปกครองสมบูรณ์แบบที่ชื่อทัทพนนิ และการบกพร่องของผู้นำในยุคต่อมา ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติลดลง และอายุมนุษย์ก็ลดลงตามลำดับคุณธรรมของคนส่วนใหญ่ในโลกนี้ เมื่อมนุษย์หลาบบ้าง กลับสู่คุณธรรม อายุก็เพิ่มขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติก็พร้อมขึ้น เกิดสังคมที่คนดีไปรวมกันอยู่ และพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระศรีอริยเมตไตรยอุบัติขึ้น และเมื่อปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ อยู่ พระภิกษุจักเจริญด้วยอายุคือสัมมปปธาน ๔, ด้วยวรรณะคือ สारวมในปาติโมกข์, ด้วยสุขคือรูปฌาน ๔ ด้วยโภคะคืออัปปมัญญา ๔, จักเจริญด้วยพละคือ เจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ พระภิกษุควรสร้างกำลังที่เอาชนะกำลังของพระยามารได้ บุญเจริญขึ้นได้เมื่อเรามั่นคงในกุศลธรรม

สาระสำคัญของจักกวัตติสูตรกล่าวถึงเดินตามรอยพ่อด้วยจักกวัตติวัตร ๕ จะไม่เสื่อมจากโลก เดินตามรอยพระพุทธองค์ด้วยสติปัฏฐาน ๔ ก็จะไม่เสื่อมจากธรรม ปกครองภายนอกพึงใช้จักกวัตติวัตร ๕ ประการ ปกครองภายในพึงใช้สติปัฏฐาน ๔ ตามตารางดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ เปรียบเทียบจกักรัตติวัตร ๕ กับสติปัฏฐาน ๔

หัวข้อหลัก	จกักรัตติวัตร ๕	สติปัฏฐาน ๔
ภาวะ	เดินตามรอยพ้อ ไม่เสื่อมจากโลก	เดินตามรอยพระพุทธรองค์ ไม่เสื่อมจากธรรม
ปลายทาง	สังคมอยู่ดีมีความสุข	เป็นพระอรหันต์
ควรใช้	ปกครองภายนอก	ปกครองภายใน
ความเหมือน ๑	ฟังตน ฟังธรรมไปพร้อมกัน	ฟังตน ฟังธรรมไปพร้อมกัน
ความเหมือน ๒	สังคมที่ประมาทก็จะเสื่อมลง	จิตใจที่ประมาทก็จะเสื่อมลง
ความแตกต่าง	เสื่อมได้ในอนาคต / ถูกทำให้เปลี่ยนแปลง	ถ้าเป็นพระอรหันต์ไม่เสื่อมอีกตลอดไป
อรรถกถาบอกว่า	วิภูฏคามิกุศล ไปสู่ความเป็นจักรพรรดิ	วิวิภูฏคามิกุศล ไปสู่ความเป็นพระอรหันต์ ^๙

เราจะวิเคราะห์พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสังคมมนุษย์ได้ จำเป็นต้องศึกษาถึงวิธีการทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ไปตามลำดับ

^๙ ดูรายละเอียดใน ที.ป.อ.(บาลี) ๓/๘๑/๓๒.

๒.๒ สภาพสังคมมนุษย์ในจักรกวัตติสูตร

สภาพสังคมมนุษย์ตามเนื้อหาที่พระพุทธองค์ตรัสเล่าในจักรกวัตติสูตร มีช่วงที่มนุษย์มีความดีพร้อมสมบูรณ์แบบ หลังจากนั้นก็เป็นช่วงเสื่อมถอยลง แล้วก็กลับเจริญขึ้นอีก กล่าวตามลำดับทั้ง ๓ ช่วงดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ สภาพสังคมมนุษย์ที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบช่วงก่อนเสื่อม

สภาพสังคมมนุษย์ที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบในจักรกวัตติสูตร มีสองช่วงคือ ช่วงก่อนเสื่อมกับช่วงหลังเสื่อม โดยในยุคแรกที่มีมนุษย์มีความดีพร้อมสมบูรณ์แบบช่วงก่อนเสื่อม ผู้นำทางการปกครองในยุคที่มนุษย์ดีพร้อมสมบูรณ์แบบมีพระจริยาวัตรครบถ้วน ๓ ประการ คือ พระเจ้าจักรพรรดิสั่งสอนศีลห้าอยู่โดยปกติ รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๕ ค่ำ และปฏิบัติจักรกวัตติวัตรได้ครบถ้วน เมื่อไปยังเมืองอื่นในทุกทิศก็ไม่ต้องทำสงครามเพราะมีจักรแก้ว เป็นสิ่งสำคัญ พระพุทธองค์ตรัสถึงพระราชจักรพรรดิพระนามว่า ทัพพะเนมิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตราครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต โดยล่องไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ราชบุรุษนั้นได้เห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ จึงเข้าไปเฝ้ากราบทูลเรื่องจักรแก้วถอยเคลื่อนจากที่แล้ว แม้พ่อจะสั่งสอนลูกให้อยู่ในราชสมบัติได้ แต่พ่อก็ไม่อาจจะมอบจักรแก้วให้ลูกได้ แสดงว่าจักรแก้วมีลักษณะเดียวกับการบรรลุมรรค เมื่อทรงทราบว่าจักรแก้วเคลื่อนจากที่ พระเจ้าทัพพะเนมิตรัสเรียกพระกุมารองค์ใหญ่มารับสั่งว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อถอยเคลื่อนจากที่แล้ว ก็พ่อได้สดับมาดังนี้ว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ใด ถอยเคลื่อนจากที่ พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์นั้น พึงทรงพระชนม์อยู่ได้ไม่นาน ในบัดนี้ ก็กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์ พ่อได้บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นสมัยที่จะแสวงหากามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ของพ่อ มาเกิดพ่อกุมาร พ่อจงปกครองแผ่นดิน อันมีสมุทรเป็นขอบเขตนี้ ฝ่ายพ่อจักปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท้าวเธอทรงสั่งสอนพระกุมารองค์ใหญ่ในราชสมบัติเรียบร้อยแล้ว ทรงปลงพระเกศาและ

พระมัสสุ ทรงครองผ้าข้อมน้ำผาด เสด็จออกจากเรือน ทรงผนวชเป็นบรรพชิตแล้ว ก็เมื่อพระราช
 ฤาษี ทรงผนวชได้ ๗ วัน จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว”^{๑๐}

พระเจ้าจักรพรรดิองค์ถัดมาก็สามารถรู้วิธีให้จักรแก้วกลับมาโดยการปรึกษาพระฤาษี
 อดีตพระราชาคือ ราชบุรุษคนหนึ่งได้กราบทูลให้ทราบความที่จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไป
 แล้ว ท้าวเธอได้ทรงเสวยพระทัยเสด็จเข้าไปหาพระราชฤาษีกราบทูลว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์
 อันตรธานไปแล้ว พระราชฤาษีตรัสกะท้าวเธอว่า ดูกรพ่อ พ่ออย่าเสียใจไปเลย จักรแก้วอันเป็น
 ทิพย์หาใช่สมบัติสืบมาจากบิดาของพ่อไม่ ดูกรพ่อ เชิญพ่อประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐ
 เกิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล เมื่อพ่อประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐ จักรแก้วอันเป็นทิพย์
 ซึ่งมีกำพันหนึ่ง มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง จักปรากฏมีแก่พ่อผู้สละพระเศียร แล้ว
 รักษาอุโบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ในวันอุโบสถ ๑๕ คำ ท้าวเธอรับสนองพระดำรัส
 พระราชฤาษีแล้ว ทรงประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐ เมื่อท้าวเธอทรงประพฤติจักรกวัตติวัตร
 อันประเสริฐอยู่ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีกำพันหนึ่ง มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง
 ปรากฏมีแก่ท้าวเธอผู้สละพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ในวัน
 อุโบสถ ๑๕ คำ^{๑๑}

เมื่อมีจักรแก้วพระองค์สามารถมีอำนาจในทิศทั้งสี่โดยไม่ต้องทำสงคราม ดังเนื้อหาใน
 พระสุตฺตบางตอนดังนี้ พระเจ้าจักรพรรดิเสด็จจากพระที่แล้วทรงทำผ้าอุตตราสงค์เฉวียงพระ
 อังสาข้างหนึ่ง จับพระเด้าด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงประคองจักรแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา แล้วตรัสว่า ขอ
 จักรแก้วอันประเสริฐ จงเป็นไปเกิด ขอจักรแก้วอันประเสริฐ จงชนะโลกทั้งปวงเกิด ขณะนั้น จักร
 แก้วนั้นก็เป็นไปทางทิศบูรพา พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ก็เสด็จติดตามไป ฝ่าย
 พระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาพากันเสด็จเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอ
 เชิญเสด็จมาเกิด มหาราชเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชอาณาจักรเหล่านี้ เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น
 ขอพระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเกิด มหาราชเจ้า ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนี้ว่า

พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์
 ไม่พึงถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้
 ไม่พึงประพฤติดนในกามทั้งหลาย
 ไม่พึงกล่าวคำเท็จ

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๘๑-๘๓/๔๙-๕๐, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/ ๘๑-๘๓/๖๐-๖๑.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๘๑-๘๓/๔๙-๕๐, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/ ๘๑-๘๓/๖๐-๖๑.

ไม่พึงดื่มน้ำเมา

จงบริโภคตามเดิมเถิด

พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาได้พากันตามเสด็จท้าวเธอไป จักรแก้วนั้น ก็ลงไปสู่สมุทรด้านบูรพา แล้วโผล่ขึ้นไปลงที่สมุทรด้านทักษิณ แล้วโผล่ขึ้นไปสู่ทิศปัจฉิม ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาก็เสด็จติดตามไป จักรแก้วประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด ท้าวเธอก็เสด็จเข้าไปพักอยู่ ณ ประเทศนั้นพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศปัจฉิมก็พากันเสด็จเข้าไปเฝ้าท้าวเธอ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเชิญเสด็จมาเถิด महाराजเจ้าพระองค์เสด็จมาดีแล้ว महाराजเจ้า อาณาจักรเหล่านี้เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น महाराजเจ้า ขอพระองค์พระราชทานพระบรมราชาบาทเถิด ท้าวเธอจึงตรัสเหมือนที่ตรัสในทิศบูรพานั้นแล พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศอุดร ได้พากันตามเสด็จท้าวเธอไป ลำดับนั้น จักรแก้วนั้นได้ชนะวิเศษยิ่งซึ่งแผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขตได้แล้ว จึงกลับคืนสู่ราชธานีนั้น ได้หยุดอยู่ที่ประตูพระราชวังของท้าวเธอ ปรากฏเหมือนเครื่องประดับ ณ मुखสำหรับทำความสว่างไสวอยู่ทั่วภายในพระราชวังของท้าวเธอ^{๑๒}

จะเห็นได้ว่า ผู้นำทางการปกครองในยุคที่มนุษย์ดีพร้อมสมบูรณ์แบบมีพระจริยาวัตรครบถ้วน ๓ ประการ คือ พระเจ้าจักรพรรดิสังฆอนศีล ๕ อยู่โดยปกติ รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๕ คำ และปฏิบัติจกกวัตติวัตรได้ครบถ้วน เมื่อไปยังเมืองอื่นในทุกทิศก็มีต้องทำสงครามเพราะมีจักรแก้วเป็นสิ่งสำคัญ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๒ พระจริยาวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ ๓ ประการ

หั ว ขั อ / ลำดับ	พระจริยาวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ
๑.	มีปกติให้อิโรวาทเป็นศีลห้า/สร้างคนดี
๒.	รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๕ คำ/ดูแลชีวิตตน
๓.	ปฏิบัติจกกวัตติวัตรธรรม ๕ ประการได้ครบถ้วน/ช่วยคนอื่น

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๕-๘๗/๕๒-๕๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๕-๘๗/๖๓-๖๕.

๒.๒.๒ สภาพสังคมมนุษย์ช่วงที่เสื่อมถอยลง

นับจากพระเจ้าจักรพรรดิทัพนเนมิ และพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๒ ก็ดี องค์ที่ ๓ ก็ดี องค์ที่ ๔ ก็ดี องค์ที่ ๕ ก็ดี องค์ที่ ๖ ก็ดี องค์ที่ ๗ ก็ดี จนมาปฏิบัติผิดพลาดในพระราชองค์ที่ ๘ พระองค์ไม่ปฏิบัติตามจกักวัดติวัตรหรือปฏิบัติไม่ครบถ้วน จึงเกิดความเสื่อมตามลำดับดังนี้คือ บุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระราชอาลักษณ์ซึ่งได้มูรธาภิเษกแล้วถึงที่ประทับ ได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระพุทธเจ้าข้า พระองค์พึงทรงทราบเถิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ได้ทรงเสียพระทัย แต่ไม่ได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระราชอาลักษณ์ทูลถามจึงจกักวัดติวัตรอันประเสริฐ นัยว่าทำวธอทรงปกครองประชาราษฎร์ ตามพระมติของพระองค์เอง ประชากรจึงไม่เจริญเหมือนเมื่อก่อนคือเหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อนที่ได้ทรงประพฤติในจกักวัดติวัตรอันประเสริฐ

“เมื่อมีความไม่เจริญ การประท้วงเรียกร้องก็เกิดขึ้น เมื่อกลุ่มบริวารของพระองค์ได้ทำการเรียกร้องขึ้น พระองค์โปรดให้ประชุมอำมาตย์ราชบริพารโหราจารย์และมหาอำมาตย์ นายกองช้าง นายกองม้าเป็นต้น ตลอดจนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา แล้วตรัสถามจกักวัดติวัตรอันประเสริฐ เมื่อได้ฟังคำทูลตอบของพวกเขาแล้ว จึงทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรม แต่ไม่ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนจึงได้ถึงความแพร่หลาย บุรุษคนหนึ่งจึงขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว แสดงแก่ทำวธอพร้อมด้วยการทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษคนนี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ทำวธอจึงตรัสกับเขาว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ เมื่อเขารับว่าจริง พระพุทธเจ้าข้า เพราะเหตุไร เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ จึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขาแล้วรับสั่งว่า พ่อบุรุษ เธอจงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงมารดาบิดา จงเลี้ยงบุตรภรรยาจงประกอบกิจการงานทั้งหลาย จงตั้งทักษิณที่มีผลในเบื้องบน อันเกื้อกูลแก่สวรรค์ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยทรัพย์นี้เกิด เขาได้สนองพระราชดำรัสของทำวธอแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นเหมือนว่า ใครประท้วงมายังพระองค์ พระองค์ก็จะช่วยบุคคลนั้น เป็นการช่วยที่ช่วยเหลือส่วน เมื่อผู้นำเลือกช่วยบางส่วนของบ้านเมือง บ้านเมืองย่อมเดือดร้อน แม้บุรุษอีกคนหนึ่งก็ได้ขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้ ทำวธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขา พร้อมกับรับสั่งแบบเดิม”^{๑๓}

แต่ต่อมาเมื่อพระองค์เกรงว่า การลักขโมยจะแพร่หลาย จึงหันมาประหารชีวิตของคนลักขโมย โดยไม่ปรึกษาประชาชน ทำเสมือนว่าตัวพระองค์เป็นกตีกา ยามจะเปลี่ยนกตีกาก็เปลี่ยนตามใจของพระองค์ ไม่ปรึกษาและสื่อสารให้ประชาชนทราบและเข้าใจ มนุษย์ทั้งหลายจึงบอกต่อ

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๘-๙๑/๕๔-๕๖, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๘-๙๑/๖๕-๖๘.

กันไปว่า คนขโมยทรัพย์ของคนพวกอื่นไป พระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระราชทานทรัพย์ให้อีก แม้เราทั้งหลายก็ควรขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นบ้าง จากนั้น บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงแสดงแก่พระองค์พร้อมด้วยกราบทูลว่าพระพุทธรูปเจ้าข้า บุรุษผู้นี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ท้าวเธอกล่าวว่า ถ้าเราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นเสมอไป อทินนาทานนี้จักเจริญทวีขึ้น เราจะให้คุมตัวบุรุษผู้นี้ให้แข็งแรง ตัดศีรษะของบุรุษนั้นเสีย ท้าวเธอตรัสสั่งให้ราชบุรุษทั้งหลายเอาเชือกเหนี่ยวมัดบุรุษนั้นให้มือไขว่หลังให้แน่น เอามัดโกนศีรษะให้โล้นแล้วพาตระเวนตามถนน ตามตรอก ด้วยบันฑิตาจารย์เสี่ยงกร้าว ออกทางประตูด้านทักษิณ ตัดศีรษะของบุรุษนั้นเสีย นอกพระนครทิศทักษิณ ราชบุรุษทั้งหลายทำตามรับสั่งนั้น^{๑๔} เมื่อเกิดการให้ ความสำคัญกับศาสตราอาวุธตามแบบอย่างที่ยุคหนึ่งทรงกระทำ ผู้คนทั้งหลายก็รู้จักการสร้างอาวุธ อันคมขึ้นมาใช้บ้าง

เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย ผู้วิจัยจะเขียนลงเป็นเลขข้อตามอายุของมนุษย์เพื่อให้สังเกตได้ง่ายตามลำดับดังนี้

๑. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลง เหลือ ๔๐,๐๐๐ ปี

๒. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี

ในเวลาที่มีมนุษย์มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี เมื่อปีสุณาวาจาถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๓. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑๐,๐๐๐ ปี

ในเวลาที่มีมนุษย์มีอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี สัตว์บางพวกมีวรรณะดี สัตว์บางพวกมีวรรณะไม่ดี ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีวรรณะไม่ดีก็เฟื่องเลี้ยงสัตว์พวกที่มีวรรณะดี ถึงความประพฤติล่วงในภรรยาของคนอื่น กาเมสุมิจฉาจารก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อกาเมสุมิจฉาจารถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๔. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๕,๐๐๐ ปี

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๙๒/๕๖-๕๗, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๙๒/๖๘-๖๙.

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕,๐๐๐ ปี ธรรม ๒ ประการคือพรุสวาจาและสัมผัปปลาปะก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๒ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๕. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๕,๐๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๕๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒,๕๐๐ ปี อภิขณาและพยาบาลก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออภิขณาและพยาบาลถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๖. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒,๕๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑,๐๐๐ ปี มิจฉาทิฐิก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมิจฉาทิฐิถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๗. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๑,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๕๐๐ ปี

ในพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านเสื่อมที่เกินจากอกุศลกรรมบถอีก ๗ ประการ เริ่มจากเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕๐๐ ปี ธรรม ๓ ประการคือ ๑. อธรรมราคะ ๒. วิสมโลภะ ๓. มิจฉาธรรม ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๓ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๘. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๕๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒๕๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒๕๐ ปี ธรรมเหล่านี้คือ ความไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ความไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรมเหล่านี้ถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๙. บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒๕๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑๐๐ ปี

๑๐. จักมีสมัยที่มนุษย์เหล่านี้มีบุตรอายุ ๑๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕ ปี จักสมควรมีสามีได้ ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี รสเหล่านี้คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเกลือ จักอันตรธานไปสิ้น หน้ำกับแกจักเป็นอาหารอย่างดี เปรียบเหมือนข้าวสุก ข้าวสาละวันกับเนื้อสัตว์ จักเป็นอาหารอย่างดี ในบัดนี้ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักอันตรธานไปหมดสิ้น อกุศลกรรมบถ ๑๐ จักรุ่งเรืองเหลือเกิน ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี แม้แต่ชื่อว่ากุศลก็จักไม่มี และคนทำกุศลจักมีแต่ไหน

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี คนทั้งหลายจักไม่ปฏิบัติชอบในมารดา จักไม่ปฏิบัติชอบในบิดา จักไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ จักไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ จักไม่ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่าน

ผู้ใหญ่ในตระกูล เขาเหล่านั้นก็ยังจักได้รับการบูชา และได้รับการสรรเสริญ เหมือนคนปฏิบัติชอบ ในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อ ท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ในบัดนี้

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เกิดเหตุการณ์ “สมสู่ไม่เลือกหน้า” คือเขาจักไม่มีจิตคิด เคารพยำเกรงว่า นี่แม่ นี่น้ำ นี่พ่อ นี่อา นี่ป้า นี่ภรรยาของอาจารย์ หรือว่านี่ภรรยาของท่านที่เคารพ สัตว์โลกจักสมสู่ปะปนกันเหมือนแพะ ไก่ สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เกิดเหตุการณ์ “เคียดแค้นกล้าไม่เลือกคน” คือ สัตว์เหล่านั้น ต่างก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่าอย่างแรงกล้าในกันและกัน มารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่ชายกับน้องหญิง น้องหญิงกับพี่ชาย จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า เหมือนนายพราน เนื้อเห็นเนื้อเข้าเกิดความคิดจะฆ่าอย่างแรงกล้า

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี จักมีสัตว์อันตรายทั้งสิ้น ๗ วัน มนุษย์เหล่านั้นจักกลับได้ ความสำคัญกันเองว่าเป็นเนื้อ ศัสตราทั้งหลายอันคมจักปรากฏมีในมือของพวกเขา พวกเขาจะฆ่า กันเองด้วยศัสตราอันคมนั้นโดยสำคัญว่า นี่เป็นเนื้อ^{๑๕} สรุปความเสื่อมสมัยมนุษย์มีอายุสิบปี ดัง ตารางนี้

ตารางที่ ๒.๓ สภาพความเสื่อมของสังคมในยุคสมัยมนุษย์มีอายุสิบปี

หัวข้อ/ ลำดับ	สภาพสังคม
๑.	อายุสั้น
๒.	เนื้อสัตว์ ข้าวสุก เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเกลือ หหมดไป
๓.	ธรรมชาติถูกทำลาย
๔.	อาหารขาดแคลน/ขาดแคลนปัจจัย ๔
๕.	ไม่มีผู้นำที่ดี
๖.	ไม่มีผู้สอนกุศลธรรม
๗.	ประชาชนประพฤติดีศีลธรรมทั้ง ๑๗ ประการ

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๙๔-๑๐๔/๕๘-๖๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๙๔-๑๐๔/๗๐-

๘.	สมสู่กันเหมือนสัตว์ไม่คำนึงความเป็นญาติมิตรและผู้มีคุณ
๙.	เข่นฆ่ากันเหมือนสัตว์ไม่คำนึงความเป็นญาติมิตรและผู้มีคุณ

๒.๒.๓ สภาพสังคมมนุษย์ที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบช่วงหลังเสื่อม

ในยุคที่มนุษย์ดีพร้อมสมบูรณ์แบบอีกยุคหนึ่งในจักรกวัตติสูตร คือ ยุคพระศรีอริยเมตไตรย ดังต่อไปนี้คือ สัตว์เหล่านั้น จักมีความคิดอย่างนี้ว่า เราถึงความสิ้นญาติอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เหตุเพราะสมათานธรรมที่เป็นอกุศล เราควรทำกุศล ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นปาณาติบาต ควรสมათานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาจักงดเว้นจากปาณาติบาต จักสมათานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมათานกุศลธรรม เขาจักเจริญด้วยอายุและวรรณะ จะเขียนลงเป็นหมายเลขตามอายุของมนุษย์เพื่อให้สังเกตได้ง่ายตามลำดับดังนี้

“๑. บุตรของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุ ๑๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐ ปี ฯ

ลำดับนั้นสัตว์เหล่านั้นจักมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเจริญด้วยอายุและวรรณะ เพราะเหตุที่สมათานกุศลธรรม อย่างกระนั้นเลย เราควรทำกุศลยิ่งขึ้นไป ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นจากอกุศลนาทาน ควรงดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ควรเว้นจากมุสาวาท ควรงดเว้นจากปิสุณาวาจา ควรงดเว้นจากผรุสวาจา ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ ควรละอภิชฌา ควรละพยาบาท ควรละมิจฉาทิฐิ ควรละธรรม ๓ ประการ คือ อธรรมวาทะ วิสมโลก มิจฉาธรรม อย่างกระนั้นเลยเราควรปฏิบัติชอบในมารดา ควรปฏิบัติชอบในบิดา ควรปฏิบัติชอบในสมณะ ควรปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ควรประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ควรสมათานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้นจักปฏิบัติชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมათานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุและวรรณะยิ่งขึ้นคือ

๒. บุตรของคนผู้มีอายุ ๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐ ปี

๓. บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐ ปี

๔. บุตรของคนผู้มีอายุ ๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑๖๐ ปี

๕. บุตรของคนผู้มีอายุ ๑๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๓๒๐ ปี

๖. บุตรของคนผู้มีอายุ ๓๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๖๔๐ ปี

๗. บุตรของคนผู้มีอายุ ๖๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒,๐๐๐ ปี

๘. บุตรของคนผู้มีอายุ ๒,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔,๐๐๐ ปี

๙. บุตรของคนผู้มีอายุ ๔,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘,๐๐๐ ปี
 ๑๐. บุตรของคนผู้มีอายุ ๘,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐,๐๐๐ ปี
 ๑๑. บุตรของคนผู้มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐,๐๐๐ ปี
 ๑๒. บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐,๐๐๐ ปี”^{๖๖}

โลกสมัยพระศรีอริยเมตไตรยเป็นภาพสะท้อนของความเจริญสูงสุดในทุกด้าน คือมีอายุยืน มีโรคน้อยเพียงสามชนิด เศรษฐกิจดี พลเมืองค้ำคั่ง อาหารพรั่งพร้อม มีพระเจ้าจักรพรรดิดูแลฝ่ายโลก มีพระพุทธเจ้าดูแลฝ่ายธรรม สูงสุดฝ่ายโลกน้อมมาหาฝ่ายธรรม ประชาชนมีวิวัฒนาการ ศีลธรรมครบ ๑๕ ประการ ดังตารางนี้

ตารางที่ ๒.๔. สภาพความเจริญของสังคมในยุคสมัยพระศรีอริยเมตไตรย

หัวข้อ/ลำดับ	ภาพสะท้อนของความเจริญ
๑.	อายุยืน
๒.	มีโรคน้อยเพียงสามชนิด
๓.	เศรษฐกิจดี
๔.	พลเมืองค้ำคั่ง
๕.	อาหารพรั่งพร้อม
๖.	มีจักรพรรดิดูแลฝ่ายโลก
๗.	มีพระพุทธเจ้าดูแลฝ่ายธรรม
๘.	สูงสุดฝ่ายโลกน้อมมาหาฝ่ายธรรม
๙.	ประชาชนประพฤติถูกศีลธรรมครบ ๑๕ ประการ

“ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี กล่าวถึงสภาพสังคมไว้ว่าเด็กหญิงมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจักสมควรมีสามีได้ จักเกิดมีอาพาธ ๓ อย่าง คือ ๑. ความอยากกิน ๒. ความไม่อยากกิน ๓. ความแก่ ชมพูทวีปนี้จักมั่งคั่งและรุ่งเรือง มีบ้านนิคมและราชธานีพอชั่วโก่ปิตก ชมพูทวีปนี้ประหนึ่งว่าอเวจีนคร จักยัดเยียดไปด้วยผู้คนทั้งหลาย เปรียบเหมือนป่าไม้้อ หรือป่าสาละพฤกษ์ ฉะนั้น เมืองพาราณสีนี้ จักเป็นราชธานีมีนามว่า เกตุมดี เป็นเมืองที่มั่งคั่งและรุ่งเรืองมีพลเมืองมาก

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๐๔-๑๐๕/๖๒-๖๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๐๔-๑๐๕/๗๕-

มีผู้คนคับคั่ง และมีอาหารสมบูรณ์ ในชมพูทวีปนี้จักมีเมือง ๘๔,๐๐๐ เมือง มีเกตุมดีราชธานีเป็น
ประมุข”

“ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี กล่าวถึงผู้ปกครองสังคมไว้ว่าจักมีพระเจ้าจักรพรรดิ
ทรงพระนามว่า พระเจ้าสังขะ ทรงอุบัติขึ้น ณ เกตุมดีราชธานี เป็นผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดย
ธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขตทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์
ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือจักรแก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ คฤหบดีแก้ว ๑
บริณายกแก้วเป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์
สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำระโดยธรรมมิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา
ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต”

“ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี กล่าวถึงสภาพฝ่ายธรรมไว้ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
พระนามว่าพระศรีอริยเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึง
พร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้ยิ่งกว่า
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม เหมือน
ตถาคตอุบัติขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงทำโลก
นี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว ทรง
สอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม เหมือนตถาคตในบัดนี้ พระผู้มีพระ
ภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้นจักทรงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามใน
ที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงเหมือน
ตถาคตในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพัน
เหมือนตถาคตบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อย ในบัดนี้ เป็นที่น่าสังเกตในประเด็นการมาอุบัติของ
พระพุทธเจ้าพระศรีอริยเมตไตรยว่า ธรรมชาตiroให้สังคมดีพร้อมก่อนแล้วพระพุทธเจ้าจึงมาเกิด
หรือพระพุทธเจ้ามาเกิดเพื่อทำให้สังคมดีพร้อม เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถึงเรื่องนี้ อาจทำให้ดู
เหมือนกับว่า เมื่อสังคมมีความพร้อมพระพุทธเจ้าที่บำเพ็ญบารมีมานานจึงได้มาตรัสรู้ และนี่ก็เป็น
ความสมเหตุสมผลของกรรมนิยามในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้ามาเกิดก็สามารถนำ
สัตว์ที่มีความพร้อมนั้นให้พ้นจากความทุกข์และความไม่แน่นอนของการเวียนว่ายตายเกิด”

ในพระสูตรมีการนำผู้ปกครองฝ่ายโลกเข้าสู่ฝ่ายธรรม พระเจ้าสังขะจักทรงให้ยกขึ้นซึ่ง
ปราสาทที่พระเจ้ามหาปนาทะทรงสร้างไว้แล้วประทับอยู่ ทรงสละ บำเพ็ญทานแก่สมณพราหมณ์
คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยากจกทั้งหลาย จักทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้า
กาสาवพัสดุ์ เสด็จออกจากเรือน ทรงผนวชเป็นบรรพชิต ในสำนักของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า

เมตไตรยอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำวธทรงผนวชแล้ว ปลีกพระองค์อยู่แต่ผู้เดียวไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้ว ไม่นักทรงบรรลุลหรมเป็นพระอรหันต์^{๑๗} จะเห็นได้ว่า ถึงที่สุดแล้ว สูงสุดของนักปกครองฝ่ายโลกที่ใช้จักกวัตติวัตรทั้ง ๕ ปกครองโลกภายนอก ก็เข้ามาสู่ฝ่ายธรรมคือใช้สติปัฏฐาน ๔ ปกครองจิตใจอันเป็นภายใน จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์

๒.๓ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสังคมมนุษย์ด้านเจริญ

ในพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านเจริญหรือฝ่ายวิวัฒนศีลธรรม คือ มนุษย์ที่รอดชีวิตเหล่านั้น เกิดความเข็ดหลาบมีเหตุการณ์สั่นถันตรกัปนี้เป็นอุทาหรณ์สอนใจและคิดว่า เราถึงความสิ้นญาติอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เพราะชอบใจธรรมที่เป็นอกุศล อย่างกระนั้นเลย เราควรทำกุศลควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นปาณาติบาต ควรถือเอากุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาจึงงดเว้นจากปาณาติบาต เพราะเหตุที่สมาทานกุศลธรรม เขาจักเจริญด้วยอายุและวรรณะ ตามลำดับดังนี้

๑. บุตรของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุ ๑๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐ ปี

เราควรทำกุศลยิ่งๆ ขึ้นไป ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นจากอกทินนาทาน ควรงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ควรงดเว้นจากปิสุณาวาจา ควรงดเว้นจากผรุสวาจา ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ ควรละอภิชฌา ควรละพยาบาท ควรละมิฉชาติฐิ ควรละธรรม ๓ ประการ คืออธรรมวาคะ วิ-สมโลภะ มิฉฉาธรรม อย่างกระนั้นเลยเราควรปฏิบัติชอบในมารดา ควรปฏิบัติชอบในบิดา ควรปฏิบัติชอบในสมณะ ควรปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ควรประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ควรสมาทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้นจักปฏิบัติชอบในมารดาปฏิบัติชอบในบิดาปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมาทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมาทานกุศลธรรมเหล่านั้น เขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุและวรรณะ

๒. บุตรของคนผู้มีอายุ ๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐ ปี

๓. บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐ ปี

๔. บุตรของคนผู้มีอายุ ๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑๖๐ ปี

๕. บุตรของคนผู้มีอายุ ๑๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๓๒๐ ปี

๖. บุตรของคนผู้มีอายุ ๓๒๐ ปีจักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๖๔๐ ปี

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๐๕-๑๐๘/๖๔-๖๖, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๐๕-๑๐๘/๗๗-

๗. บุตรของคนผู้มีอายุ ๖๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒,๐๐๐ ปี

๘. บุตรของคนผู้มีอายุ ๒,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔,๐๐๐ ปี

๙. บุตรของคนผู้มีอายุ ๔,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘,๐๐๐ ปี

๑๐. บุตรของคนผู้มีอายุ ๘,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐,๐๐๐ ปี

๑๑. บุตรของคนผู้มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐,๐๐๐ ปี

๑๒. บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐,๐๐๐ ปี ดังนี้ตามลำดับ

ในสมัยนี้ฝ่ายโลกได้เจริญสูงสุด ภาพแห่งความเจริญปรากฏชัดเจนคือ เมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจักสมควรมีสามีได้ จักเกิดมีอาพาธ ๓ อย่าง คือ ความอยากกิน ความไม่อยากกิน และความแก่ ชมพูทวีปนี้จักมั่งคั่งและรุ่งเรือง มีบ้านนิคมและราชธานีพอชั่วไวกัปตก ชมพูทวีปนี้ประหนึ่งว่าเวจันรก จักยึดเยียดไปด้วยผู้คนทั้งหลาย เปรียบเหมือนป่าไม้ชื้อ หรือป่าสาละพฤกษ์ฉะนั้น เมืองพาราณสีนี้ จักเป็นราชธานีมีนามว่า เกตุมดี เป็นเมืองที่มั่งคั่งและรุ่งเรืองมีพลเมืองมาก มีผู้คนคับคั่ง และมีอาหารสมบูรณ์ ในชมพูทวีปนี้จักมีเมือง ๘๔,๐๐๐ เมือง มีเกตุมดีราชธานีเป็นประมุข จักมีพระเจ้าจักรพรรดิทรงพระนามว่า พระเจ้าสังขะ ทรงอุบัติขึ้น ณ เกตุมดีราชธานี เป็นผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขตทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว และปรีณายกแก้ว พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรมมิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต

ในสมัยนั้นในฝ่ายธรรมก็มีพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าพระศรีอริยเมตไตรย เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม เหมือนตถาคตอุบัติขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม เหมือนตถาคตในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้นจักทรงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิงเหมือนตถาคตในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่า

เมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพัน เหมือนตถาคตบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อย ในบัดนี้^{๑๘}

จึงสามารถรวบรวมพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านเจริญ คือ ก่อวิวัฒน์ศีลธรรมกล่าวถึง มนุษย์ที่รอดชีวิตจากสัตถันตรกับเหล่านั้น เกิดความเข็ดหลาบมีเหตุการณ์สั่นถันตรกับนี้เป็น อุทาหรณ์สอนใจและคิดได้ว่าพวกเขาถึงความสูญเสียอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เพราะชอบใจ ธรรมที่เป็นอกุศล พวกเขาจึงเริ่มทำกุศลตามลำดับดังต่อไปนี้

๑. งดเว้นปาณาติบาต
๒. งดเว้นจากอกทินนาทาน
๓. งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร
๔. งดเว้นจากมุสาวาท
๕. งดเว้นจากปิสุณาวาจา
๖. งดเว้นจากผรุสวาจา
๗. งดเว้นจากสัมผัปปลาปะ
๘. ละอภิชฌา
๙. ละพยาบาท
๑๐. ควรละมิจฉาทิฐิ
๑๑. ละอธรรมราคะ
๑๒. ละวิสมโลภะ
๑๓. ละมิจฉาธรรม
๑๔. ปฏิบัติชอบในมารดาบิดาและในสมณะพรหมณ์
๑๕. การประพฤติด่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล^{๑๙}

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ก่อวิวัฒน์ศีลธรรม ๑๕ ประการในจกักวัตติสูตร จะมีน้อยกว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ก่อวิฤตศีลธรรม ๑๗ ประการในจกักวัตติสูตร เพราะมีอยู่ ๒ ข้อที่ระงับ ไปโดยอัตโนมัติคือไม่ถูกกล่าวถึงในฝ่ายวิวัฒน์ศีลธรรมคือ เว้นจากการสมสู่ไม่เลือกหน้า กับ เว้น จากเคียดแค้นกล้าไม่เลือกคน

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๐๔-๑๐๗/๖๒-๖๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๐๔-๑๐๗/๗๕- ๗๙.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๐๔-๑๐๕/๖๒-๖๓, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๐๔-๑๐๕/๗๕- ๗๖.

๒.๔ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสังคมมนุษย์ด้านเสื่อม

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสังคมมนุษย์ด้านเสื่อมในจกักวัดติสุตร แบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ ระดับอกุศลกรรมบถ ๑๐ และ ระดับเกินกว่าอกุศลกรรมบถอีก ๗ ประการ ดังนี้

๒.๔.๑ ระดับอกุศลกรรมบถ ๑๐

พระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเสนี ถึง องค์ที่ ๗ ได้ทรงปฏิบัติจักกวัตติวัตร ๕ หรือ ๑๒ ประการด้วยดีตลอดมา บ้านเมืองจึงผาสุกยังยืนยาวนาน จนมาพลาดในองค์ที่ ๘ พระองค์ไม่ปฏิบัติตามจักกวัตติวัตรหรือปฏิบัติไม่ครบถ้วน จึงเกิดความเสื่อมตามลำดับ รายละเอียดเรื่องนี้ ผู้วิจัยกล่าวไว้โดยละเอียดแล้วในประเด็นที่ผ่านมา สรุปได้ว่า ความขัดสนถึงความแพร่หลาย สะท้อนถึงความไม่เจริญของสังคมที่เกิดจากผู้ปกครองไม่ทำหน้าที่ตนตามจักกวัตติวัตร ส่วน ศาสตร์ถึงความแพร่หลาย สะท้อนถึงความโหดร้ายและเลวร้ายทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายผู้ถูกปกครอง จึงประมวลความผิดพลาดของพระราชาองค์ที่ ๘ ตามตารางนี้

ตารางที่ ๒.๕. ความผิดพลาดของพระราชาองค์ที่ ๘

หัวข้อ/ ลำดับ	ความผิดพลาดของพระราชาองค์ที่ ๘
๑.	ไม่ปรึกษาสมณพราหมณ์คือพระฤาษีอดีตพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นพระราชบิดา/ชาตธรรม
๒.	ปกครองตามอำเภอใจของตน โดยไม่สนใจจักรแก้วที่หายไป/ขาดความชอบธรรม
๓.	ใช้ตนเป็นกติกาสงคราม เปลี่ยนตามใจตน ขาดหลักการที่ชัดเจน/ขาดหลักการ
๔.	ไม่ปฏิบัติพระจริยาวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ ๓ ประการ/ขาดหลักปฏิบัติ
๕.	ให้ไม่ทั่วถึงกัน คนใกล้ตัวเรียกร้องสิ่งใดก็ให้เฉพาะกับคนที่เรียกร้องนั้น/ขาดธรรมาภิบาล
๖.	ตอนแรกผ่อนปรนกับการลักขโมย โดยให้ทรัพย์แก่ผู้ขโมย/หย่อนเกินไป ไม่พอดี
๗.	ตอนหลังเกรงขโมยจะมีมาก จึงสั่งตัดศีรษะของผู้ลักขโมย/ตึงเกินไป ไม่พอดี
๘.	สร้างแบบอย่างการใช้อาวุธมีคมในการสังหารชีวิตผู้อื่น/คิดไม่ถึง ขาดความรอบคอบ
๙.	เป็นต้นเค้าเงื่อนไขแห่งความเสื่อมของสังคมทุกด้านทั้งระบบ/ประมาท ขาดความรอบคอบ

ด้วยเรื่องราวที่ประมวลมาดังนี้คือ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราภังการก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราภังการถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความ

แพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอยจาก ๘๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลง เหลือ ๕๐๐ ปีตามลำดับดังนี้^{๒๐}

๒.๖.๒ อกุศลกรรมบถอื่นอีก ๗ ประการ

ในพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านเสื่อมที่เกินจากอกุศลกรรมบถอีก ๗ ประการ เริ่มจากเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕๐๐ ปี ธรรม ๓ ประการคือ ๑.ธรรมราคะ ๒.วิสมโลภะ ๓.มิชฉาธรรม ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๓ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย จากบุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๕๐๐ ปี ลงมาจนถึงมีอายุ ๑๐ ปี จักมีสัตว์กันตรกับสิ้น ๗ วัน มนุษย์เหล่านั้นจักกลับได้ความสำคัญกันเองว่าเป็นเนื้อ ศัสตราทั้งหลายอันคมจักปรากฏมีในมือของพวกเขา พวกเขาจะฆ่ากันเองด้วยศัสตราอันคมนั้นโดยสำคัญว่า นี่เนื้อ^{๒๑}

จึงขอสรุปความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ในสังคมมนุษย์ยุคเสื่อมกับยุคเจริญตามตารางดังนี้

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๙๔-๑๐๐/๕๘-๖๐, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๙๔-๑๐๐/๗๐-

๗๒.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๐๑-๑๐๔/๖๐-๖๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๐๑-๑๐๔/๗๒-

๗๕.

ตารางที่ ๒.๖ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของมนุษย์ยุคเสื่อมกับยุคเจริญ

หัวข้อหลัก	พฤติกรรมยุคเสื่อม	พฤติกรรมยุคเจริญ
ผู้นำ	เน้นให้เห็นว่าผู้นำมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความเสื่อม	ช่วงแรกร่วมมือกัน ไม่เน้นถึงผู้นำ แต่เมื่อเจริญสูงสุดจะได้ผู้นำดีทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม
ประชาชน	ประพาศติศีลธรรมครบทั้ง ๑๗ ประการ	ประพาศติศีลธรรมครบทั้ง ๑๕ ประการ
ครู	ไม่มีคนสอนกุศลธรรม	มี คนสอนกุศลธรรม/เจริญ ขาลง มี พระพุทธเจ้า
สัมพันธ์กัน	เสื่อมถึงที่สุด สำนึกได้ ทำให้เจริญ	เจริญถึงที่สุด ประมาท ทำให้เสื่อม
ความแตกต่าง ๑	ขาดแคลนปัจจัย ๔ ทุกอย่าง เช่น อาหารเลว เป็นต้น	ถึงพร้อมด้วยปัจจัย ๔ ครบทุกอย่าง เช่น มีอาหารประณีต เป็นต้น
ความแตกต่าง ๒	ธรรมชาติถูกทำลาย บรรยากาศจึงไม่เอื้อให้ชีวิตเป็นสุข	ธรรมชาติได้รับการดูแล บรรยากาศจึงเอื้อต่อการมีชีวิตเป็นสุข
ความแตกต่าง ๓	ประชาชนมีอายุสั้น ผิวพรรณวณณะเลว	ประชาชนมีอายุยืนยาว ผิวพรรณวณณะดี
ความแตกต่าง ๔	อยู่ท่ามกลางคนไร้ศีลธรรม ใจหวาดระแวง ตลอดเวลา	อยู่ท่ามกลางคนมีศีลธรรม รู้สึกปลอดภัย มีความสุข
อรรถกถาบอกว่า	สัตว์อายุสั้นลง พ่อแม่ไร้ศีล ลูกไร้ศีล จึงมาเกิด	สัตว์อายุยืนขึ้น พ่อแม่มีศีล ลูกมีศีลจึงมาเกิด ^{๒๒}

อรรถกถากล่าวไว้อย่างนี้ คล้ายกับสำนวนไทยที่ว่า ที่สะอาด นักปราชญ์มาเกิด ที่สกปรก สัตว์นรกมาเกิด ในความหมายที่ลึกกว่า ถ้าพ่อแม่ดี คนดีก็มาเกิด ถ้าพ่อแม่ไม่ดี คนไม่ดีก็มาเกิด ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีความหมายลึกไปถึง กรรมจัดสรรให้มาเกิด ที่เรามีพ่อแม่เป็นคนนี้ อาชีพนี้ จิตใจเป็นอย่างนี้ จึงมิใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นเพราะกรรมที่จำแนกและจัดสรรให้ ทำให้กรรมจึงมีอำนาจที่จะทำอย่างนั้น คำตอบตามแบบพุทธคือ กรรมนิยามได้อำนาจจากกรรมนิยามนั่นเอง ส่วนวิทยาศาสตร์และการแพทย์จะตอบว่า เกี่ยวกับโครงสร้างยีนส์ พันธุกรรมและดีเอ็นเอของมนุษย์

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.อ.(บาลี) ๓/๑๐๕/๔๐.

เพื่อให้มีอายุยืนก็ใช้การดูแลสุขภาพและรักษาโรค^{๒๓} นักประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ใช้วิธีศึกษาพบว่าสังคมมนุษย์เปลี่ยนไปตามสถานการณ์และสภาพแวดล้อม

๒.๕ สรุป วิกฤตศีลธรรมที่มีความคล้ายกัน

ผู้วิจัยสรุปว่าวิกฤตศีลธรรมบางข้ออาจมีความหมายคล้ายกัน จึงควรกล่าวถึงขอบเขตและความแตกต่างของแต่ละข้อตามตารางนี้

ตารางที่ ๒.๗ วิกฤตศีลธรรมที่คล้ายกัน

หัวข้อ / ลำดับ	วิกฤตศีลธรรมที่คล้ายกัน
๑.	อธรรมราคะ กับ สมสฺสไม่เลือกหน้า
๒.	อภิชฌา กับ วิสมโลภะ
๓.	ไม่ปฏิบัติชอบในมารดาบิดาและในสมณพราหมณ์ กับ ไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล
๔.	ปาณาติบาต พยาบาท กับ เคียดแค้นฆ่าไม่เลือกใคร

๑. อธรรมราคะกับสมสฺสไม่เลือกหน้า อธรรมราคะคือความกำหนดที่ผิดธรรม หมายถึงความกำหนดในบุคคลที่ไม่ควรกำหนด เช่น ลูกมีความกำหนดในพ่อแม่ หรือพ่อแม่มีความกำหนดในลูก เป็นต้น จะคล้ายกับข้อสมสฺสไม่เลือกหน้า ผู้วิจัยเห็นว่า มีความสอดคล้องกัน แต่ข้อแรกยังเป็นเพียงความกำหนดในใจ ไม่ได้ปฏิบัติตามความกำหนดนั้น คือเป็นเพียงความรู้สึกในใจ แต่หากปฏิบัติกันจนสังคมยอมรับว่าเป็นเรื่องปกติก็จะกลายเป็นข้อหลังคือสมสฺสไม่เลือกหน้าไปในที่สุด

๒. อภิชฌากับวิสมโลภะ อภิชฌาคือโลภเฟื่องเล็งวัตถุของคนอื่นด้วยความอยากได้ การวางแผนข้อโกงเบียดบังจะตามมาจากอภิชฌานี้ ส่วนวิสมโลภะคือความโลภจัด โลภแบบโรคจิตหรือโลภแบบบรื้อนวิชา หมายถึงโลภแม้ในสิ่งที่มีโอกาสจะมีได้ จะเห็นว่า วิสมโลภะมีความรุนแรงในการทำร้ายจิตใจมนุษย์สูงกว่าอภิชฌา เป็นไปได้ใหม่ว่า การมีอติมานะมาก คือถือตัวจัดเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความโลภแบบวิสมโลภะขึ้นมา นี้แสดงถึงว่า จิตที่มีวิสมโลภะครอบงำจะหยาบกว่าจิตที่มีอภิชฌาครอบงำ และที่น่าวิเคราะห์ก็คือ ทำไม อทินนาทานจึงมาก่อนอภิชฌาและวิสมโลภะ ถ้า

^{๒๓} พล.ต.ต. นพ.นริศ เจนวินิช. อยู่ได้ถึง ๑๐๐ ปี อย่างมีคุณค่า. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

http://www.healthtoday.net/thailand/elderly/elder_118.html (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕).

เป็นในคนคนเดียวกัน อทินนาทานย่อมมาหลังเป็นแน่ แต่ในโลกนี้หรือสถานการณ์ตามพระสูตรนี้ อทินนาทานมาก่อนคือเป็นที่ทราบแพร่หลายก่อนนั่นเอง

๓. ไม่ปฏิบัติชอบในมารดาบิดาและในสมณพราหมณ์ กับไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล สองประการนี้แทบจะกลืนเป็นเรื่องเดียวกัน คนละเลยการปฏิบัติในมารดาบิดาหรือนักบวชผู้มีศีล คือไม่เลื่อมใสไม่ให้ความเคารพต่อท่านเหล่านี้ ประเด็นนี้ชวนให้คิดมากกว่า ข้อนี้ถึงความแพร่หลายแล้วหรือยัง เพราะคนที่ทอดทิ้งพ่อแม่ก็จะไม่ได้รับการสรรเสริญในที่สาธารณะ แต่เมื่อมองในระดับโลก ก็ต้องยอมรับว่าสิ่งนี้แพร่หลายแล้ว ก็จะคล้ายกับความไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อาจใช้สิ่งอื่นมาเป็นเกณฑ์แทนความเป็นผู้ใหญ่ เช่น ความมีเงินมากกว่า มีตำแหน่งสูงกว่า หรือกระทั่งมีความรู้มากกว่า

๔. ปาณาติบาต พยาบาทกับเคียดแค้นฆ่าไม่เลือกใคร ปาณาติบาตคือ ทุบตี ทำร้าย ร่วงกาย กระทั่งเช่นฆ่าให้เสียชีวิต พยาบาทคือผูกใจเจ็บแค้น แต่ยังเป็นเพียงความคั่งแค้นอยู่ภายใน แต่เคียดแค้นฆ่าไม่เลือกใครนั้น ออกมาเป็นการกระทำทางกาย เท่ากับสองอย่างแรกส่งเสริมให้เกิดอย่างหลัง ทั้งสามข้อนี้ ปาณาติบาต คือโลภรู้จักว่า การฆ่ากันเป็นอย่างไร พยาบาท คือผูกใจเจ็บแค้นไว้ สองอย่างนี้ยังเลือกว่าทำกับใคร ใครควรฆ่า ใครไม่ควรฆ่า ใครควรพยาบาท ใครไม่ควรพยาบาท แต่เคียดแค้นฆ่าไม่เลือกใครนั้น คงเกิดในยุคที่ศีลธรรมของมนุษย์เสื่อมถึงที่สุด ก่อนยุคมิดัสญูญี่นั่นเอง

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสังคมมนุษย์ในจักรกวัตติสูตรมี ๑๗ ประการ คือ ๑. จดเว้นปาณาติบาต, ๒. จดเว้นจากอทินนาทาน, ๓. จดเว้นจากกาเมสุมิชฌาจาร, ๔. จดเว้นจากมุสาวาท, ๕. จดเว้นจากปิสุณาวาจา, ๖. จดเว้นจากผรุสวาจา, ๗. จดเว้นจากสัมผัปปลาปะ, ๘. ละอภิชฌา, ๙. ละพยาบาท, ๑๐. ควรละมิชฌาทีฐิ, ๑๑. ละอธรรมวาทะ, ๑๒. ละวิสมโลกะ, ๑๓. ละมิชฌาธรรม, ๑๔. ปฏิบัติชอบในมารดาบิดาและในสมณะพราหมณ์, ๑๕. การประพฤติด่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล, ๑๖. จดเว้นการสมสู่ไม่เลือกหน้า, ๑๗. จดเว้นการเคียดแค้นฆ่าไม่เลือกคน